

SEBASTIÀ ALZAMORA

La curiositat de Prometeu

(*Glossa de Josep Palau i Fabre, Jocs Florals de Barcelona, 10-V-2017*)

Picasso tenia la màgia, però Palau i Fabre tenia l'alquímia. Artaud tenia la follia, però Palau i Fabre tenia la clarividència. Lull tenia Déu, i Palau i Fabre té el dolor de no creure-hi. Rosselló-Pòrcel té l'eterna joventut, Palau i Fabre té el goig de deixar-la escrita en els seus *Poemes de l'Alquimista*.

Tot en l'obra de Josep Palau i Fabre és essencial, que és una manera de dir que no va deixar escrita cap pàgina que ell no jutgés necessària. Podem entrar-hi per la narrativa, pel teatre, pels textos memorialístics, pels estudis picassians o pels assajos sobre literatura, i de seguida ens adonarem que tots són camins que ens porten a la construcció d'un sentit, el sentit de la vida de l'home que va ser el mateix Palau i Fabre. En ells s'hi convoquen la intuïció, l'erudició, l'observació, la contemplació, la meditació, l'humor, l'agror i la palpitació, totes alhora, per parelles o d'una en una, per acabar configurant el retrat no tant d'un temps ni d'un país, sinó d'una vida humana considerada en tota la seva extensió, la seva profunditat i el seu misteri. La labor de Palau i Fabre amb l'escriptura recorda una mica la del rabí Judà Loew de Praga, que pastava el fang per donar forma a un homuncle, el gólem, que després cobrava vida en introduir dins la seva boca un bocí de paper —confeccionat amb draps de lli— que duia escrit un dels noms secrets de Déu, aquest Déu al qual Palau i Fabre, en el seu «Cant espiritual», s'adreçava adolorit perquè no el trobava ni el coneixia. L'home, segons Palau i Fabre, no neixia amb una culpa sinó amb un buit, i l'art i la literatura oferien al coneixement les vies per emplenar-lo.

Sebastià Alzamora (Llucmajor, 1972) és escriptor, poeta i crític literari. Ha publicat, entre altres, *Nit de l'ànima* (2007), *Crim de sang* (2012), *Dos amics de vint anys* (2013) i *La Malcontenta* (2015). Col·labora habitualment al diari *Ara*

Qualsevol home és tots els homes, i amb aquesta premissa es varen escriure els *Poemes de l'Alquimista*, pedra angular de l'edifici intel·ligent i orgànic que és l'obra sencera de Palau i Fabre. Amb aquests poemes es va proposar d'expressar, reconstruir o imitar (per fer servir el mot del seu estimat Rosselló-Pòrcel) la vida d'un home concret, ell mateix. Però tota la vida, sense bandejar-ne ni escatimar-ne cap aspecte, des de la convicció que res no existeix que no valgui la pena. «Fins i tot la merda», especificava el poeta en les entrevistes, segurament recordant la lliçó de Baudelaire en consagrar un dels poemes de *Les flors del mal* a una carronya. Un home, un home sencer: això és el que trobem en els *Poemes de l'Alquimista*. Com que Déu no hi és, o no hi creu, el poeta no té altre remei que assumir la tasca de suplantar-lo.

Una tasca, ja es veu, titànica, aproximadament satànica, una mica blasfema, a la qual Palau i Fabre va dedicar bona part dels seus anys de vida (no tots, perquè com hem dit eren afortunadament moltes les sol·licitacions que havien d'atendre el seu esperit, la seva ment i els seus sentits). Anys durant els quals va anar afegint seccions i poemes al seu llibre, i traient-ne d'altres, en un afany d'exigència extrema, de perfeccionisme que no admetia negociacions ni succedanis. El resultat no va ser el llibre perfecte, perquè això no existeix, però sí una elevada mostra de la millor poesia escrita en llengua catalana durant la segona meitat del segle XX, i que obliga a situar el nom de Josep Palau i Fabre, per la seva importància, al costat dels de Joan Vinyoli, Gabriel Ferrater, Salvador Espriu, Blai Bonet, Vicent Andrés Estellés o Maria-Mercè Marçal (que era més jove que els esmentats però que sens dubte ha de ser inclosa dins la seva distingida categoria).

L'elaboració d'aquest llibre, d'aquests *Poemes de l'Alquimista*, va ser tan àrdua que va esgotar les potencialitats del seu autor pel que feia a l'expressió en vers. «En donar-lo per acabat vaig emmudir com a poeta», admetia ell mateix també, conscient d'haver creat una cosa acabada, rodona, en què cada peça que forma part del conjunt és altament significativa i remet a la totalitat: segons com ens els mirem, els *Poemes de l'Alquimista* prenen l'aire no tant d'un llibre del segle XX com d'un *tractatus* renaixentista, en què la filosofia, la religió, l'art, la moralitat i els sabers arcans convergeixen en una summa de fulguracions posades en vers que il·luminen l'home que les va compondre, i, amb ell, tots els homes i les dones al seu voltant. La curiositat, l'altre element nuclear en la saviesa de Palau i Fabre, el va dur a voler conèixer i a voler expressar la realitat més enllà del que és comú en una vida humana, i a dir-la, a mostrar-la als seus germans d'espècie en una decisió semblant a la de Prometeu en cometre el robatori del foc. Als déus, a Déu, podia no plaure'ls tanta temeritat, tanta sensibilitat i tanta intel·ligència, però això no tenim manera de saber-ho.

La temptació (o potser n'hauríem de dir la pulsió) prometeica es troba, de fet, fonament arrelada en la visió del món de Palau i Fabre i en la seva literatura, fins al punt de travessar-la de cap a cap. I òbviament això el fa emparentar amb tradicions com les dels presocràtics o els gnòstics, o amb figures culturals com el gólem jueu, els homuncles de Paracels o el Frankenstein romàntic de Mary Shelley. I, en la tradició catalana, amb l'«home sobre home» d'*El comte Arnau* de Maragall (i amb l'*Übermensch* nietzscheà), i, una altra vegada, amb el foc primigeni de Rosselló-Pòrcel: al capdavant, intuïcions o suplantacions de Déu, intents de situar l'origen i la fi de les coses en les forces elementals o bé de crear vida a partir de la matèria inanimada: la mena de tasca que s'autoimposen l'home o la dona que no troben Déu en les seves vides i que, per tant, l'enyoren. No cal que subratllem la proximitat d'aquests referents respecte de la figura de l'alquimista i de la recerca de la Pedra Filosofal: el «Tot» sobre el qual versa, com no pot ser altrament, «La tesi doctoral del diable», un dels relats breus més significatius de l'obra narrativa de Palau i Fabre i que ve a proposar una mena de sumari d'aquesta fenomenologia de l'alfa i l'omega en la qual, al capdavant, no deixa de consistir l'obra del nostre poeta. I la de Picasso, en qui Palau i Fabre per força havia de veure un germà bessó espiritual, algú que era capaç d'alliberar visualment la mena de percepcions que ell va voler contenir en un sol llibre, els *Poemes de l'Alquimista*, construït d'acord amb un pla d'obra que s'anava modificant a través de la pròpia experiència creadora i que Palau i Fabre va voler executar de manera tan exacta i escrupolosa com li va ser possible. Quan afirmava que tancar-lo va equivaldre per a ell a donar per finalitzada la seva tasca com a poeta en vers, em sembla lícit pensar que es referia a aquest acompliment, a aquesta realització conscient i conscienciosa d'un pla de treball concret, que es podia veure precisament als antípodes dels processos pictòrics de Picasso, sempre en expansió. Palau i Fabre es troba més a prop de la manera de treballar d'un Paul Valéry, que deixa escrit el *dictum* segons el qual els poemes no s'acaben, sinó que s'abandonen. Exhaust en el seu intent d'abolir, o si més no de disminuir, la distància entre el símbol i la realitat, i de la tensió que això suposa, Palau i Fabre tanca en fals (però aquesta és també la seva gran victòria) una obra que resta inevitablement oberta però que es presenta alhora innegablement travada, amb una coherència interna tan marcada com la que articula el referent ja esmentat de *Les flors del mal* baudelairianes. Fet això, li era llegut d'asseure's a contemplar la inacabable, infinita explosió picassiana, i a fer-ne les seves consideracions o comentaris. Per descomptat que és impossible afirmar-ho, però m'agrada imaginar que aquesta era, per a Palau i Fabre, una bella manera de descansar de les fatigues de l'alquímia. ◀